

SZERKESZTŐI BEVEZETŐ

Kovács Petra

Titok – A film és pszichoanalízis határán

2014 novemberében ötödik alkalommal került megrendezésre a Magyar Pszichoanalitikus Filmkonferencia. A pszichoanalízist és filmtudományt ötvöző tudományos esemény a Pécsi Tudományegyetem Pszichológia Doktori Iskolája, az Imágó Egyesület, a londoni Imago International és a Pannónia Pszichiátriai Egyesület szervezésében valósult meg. A korábbi konferenciák által megteremtett hagyomány folytatásaként célunk ezúttal is az volt, hogy olyan kreatív teret hozzunk létre, ahol a pszichoanalitikus és a kinematografikus tudás integrálható.

A konferencián vetített filmek, az előadások, műhelyek és kerekasztal beszélgetések a titok témakörhöz kapcsolódtak. Felhívásunkra a konferencia új és visszatérő résztvevői küldték el előadásaik anyagát tanulmány formájában. Szerzőink a klinikai pszichológia, az elméleti pszichoanalízis, a filmtudomány, az irodalom, a történelem és a művészetek oldaláról közelítenek a titok, a rejtélyes, a kísérteties jelenségéhez. A tanulmányok részletesen feltárják a titok lélektani dinamikáját, kollektív és egyéni emlékekben megbúvó gyökereit, a múltbeli elfojtások és elfeledések kísérteties visszatérését, vagy egy „titok-variációra” épülő irodalmi és filmes narratívák párhuzamait. A filmalkotás eszközei és a befogadó pszichéjében zajló folyamatok által a történelmi múlt és az egyéni élettörténetek rései kiegészülnek, az elmondhatatlan tartalmak élő párbeszédékké alakulnak.

A titok jelenség különböző vonatkozásai talán épp a pszichológia és a filmművészet halmazában vizsgálhatók leginkább. A klinikai területen dolgozó pszichológus és pszichoanalitikus a páciensek által hozott titok-narratívákkal dolgozik. Feladata segítséget nyújtani abban, hogy a mélyben lappangó titkok releváns jelentéstartalma találkozzon a titok hordozójával. A filmkészítő célja pedig, hogy a filmalkotás vizuális és auditív eszköztárával úgy meséljen el egy történetet, ahogyan azt korábban még senki sem tette.

„A titok részben elhallgatásra, részben közlésre törekszik... akinek titka van, állandó vágyat érez, hogy a titoktól megszabaduljon. Ha nem sikerül, neurotikus felépítmény jöhet létre” – írja Herman Imre magyar pszichoanalitikus. Az elfojtott tartalmak a tudattalanban és az álmok szintjén titokként vannak jelen, ugyanakkor újra és újra kimondásra törekednek. A titok elmondhatatlansága révén pusztító hatással bír a személyiség működésére nézve. A titok megléte összekapcsolhatja generációk tudattalanjait, és anélkül, hogy tudatosulna, nemzedékek cipelik magukkal súlyos teherként. Ábrahám és Török szerint a transzgenerációs fantom rendeltetése definiálni azt az űrt, amit mások titkai hagytak bennünk.

A titokban mindig benne van a hiány: van valami, ami nélkül az élettörténet nem teljes, nem koherens és nem elbeszélhető. Az identitás stabilitásához és a személyiség egységességéhez hidat kell találni a titok képezte szakadékon. A rendező képeket tesz egymás mellé, a befogadó feladata pedig, hogy a részek közötti kapcsolatot megtalálja, hogy a narratív réseket kitöltse saját emlékeivel és fantáziáival. A film képkockái kitöltik a múlt hézagait, mesélnek az élettörténet elfeledett vagy nem felidézhető epizódjairól. A filmművészetnek fontos szerepe lehet az identitás és emlékezet kapcsolatának megértésében: a kép, a film mint „emlékmécses” helyreállítja a folytonosságot a múlt és jelen között, áthidalja a generációk közötti szakadékot, és kapcsolatot biztosít az ősökkel. A rendező azt akarja megmutatni, ami rejtve van. Talán épp arra vár, hogy az egyensúly felbillenésének pillanatát örökítse meg. Célja, hogy a valóságot védtelenségében ragadja meg, és olyan pillanatokot rögzítsen, amikor egy történet, egy kép és egy, a befogadóban munkálkodó tartalom találkozik, s valami egyedi, elmondhatatlan születik.

A *Titok* című szám válogatott tanulmányai a klasszikus befogadó-elméletektől indulva a filmek gyakorlati alkalmazásán keresztül a filmalkotások analitikus szempontú elemzéséig hosszú utat járnak be. Fecskó-Pirisi Edina és Erdélyi Ildikó tanulmányának alapja egy hosszú évek során kidolgozott terápiás gyakorlat, melynek középpontjában a saját filmélmény és a pszichodráma eszközeivel történő feldolgozás áll. A tanulmány részletes betekintést nyújt a nézői befogadó-elméletekbe, így tökéletesen összefoglalja számunkra azt a tudást, mely a néző és a film kapcsolatáról szól.

Hódosy Annamária új nézőpontot kínál a napjainkban egyre népszerűbb vámpírfilmek értelmezéséhez. Míg korábban a vérszívás a szexualitás metaforájaként a szexualitásról szóló diskurzus hiányosságait pótolta, addig napjainkban a vámpírfilmek fókusza az érett felnőtt szexualitásról a kamaszkori titkok és elfojtások problematikájára tevődik át. A szerző olyan populáris filmekben demonstrálja ezeket a változásokat, mint az *Alkonyat*-filmek, az *Elveszett fiúk*, a *Buffy, a vámpírok réme*, vagy a *Vámpírok földje*.

Somogyi Gyula irodalomtörténész írásában párhuzamos történetek jelennek meg. A szerző az *Álmosvölgy-legenda* irodalmi és filmes narratíváját vizsgálja. Értelmezésében Álmosvölgy egy olyan fiktív tér, ahol a racionális gondolkodás keretei fellazulnak, a befogadó a horror világában találja magát, ahol rég száműzött traumákkal találkozik. Régi legendák válnak élővé, melyek kísértetiese a Fej Nélküli Lovas karaktere. A rejtélyes történet kiváló példája az irodalomban fellelhető számtalan olyan narratívának, melyeknek ma már több szintű értelmezése áll rendelkezésre, legyen szó irodalmi vagy filmművészeti alkotásokról. Ez a párhuzamosság felveti bennem azt a kérdést, vajon milyen titkok hordozói ezek a történetek, amiért újra és újra meg akarjuk fejteni őket?

Turnacker Katalin tanulmányában hasonló jelenséggel találkozhatunk. A szerző film-történeti metaforaként használja a transzgenerációs átvitel fogalmát: elemzésének középpontjában a kísértetiesen visszatérő Fellini-életmű áll, amely több filmrendezőt is megihletett. Sorrentino *A nagy szépség* című filmjében a történelmi múlt elevenedik meg, a néző Fellini Rómájának utcáján találja magát, régi épületek és műalkotások között. Azonban nem csak a díszlet a régi, a film központi problematikája is az előd művészetére emlékeztet.

Faluhelyi Krisztián tanulmánya tágabb perspektívát kínál: szociálpszichológiai elméletek és történelmi vonatkozások találkoznak elemzésében. A filminterpretáció anyagát Haneke *A fehér szalagja* adja, melynek kapcsán képi és narratív filmszintek kerülnek egymással szembe. A hiányos képi sík kiegészítése a néző feladata: vajon a befogadó meg tudja-e tölteni tartalommal a narratív réseket anélkül, hogy a bűnbakképzés csapdájába esne?

Király Hajnal a kortárs magyar filmekbe szőtt „kimondhatatlan” tartalmakat vizsgálja, melyhez Julia Kristeva melankólia-fogalmát használja. Az elemzésben különös szerepet kapnak a Tarr-féle hosszú beállítások, a mozdulatlanság lélektani dinamikája, melyek a szerző értelmezésében a kimondhatatlan, elbeszélhetetlen tartalmak narratívái. A szerző arra próbál választ találni, miként ábrázolható vizuálisan az önkifejezés képtelenségének tartott melankólia.

Hortobágyi Ágnes Švankmajer *A gyönyör összeesküvői* című filmjében a szürrealizmus kelléktárával a vágy cserealapú rendszerét mutatja be, melyben a szereplők személyiségét helyettesítő erotikus fétisek egy egymással megalkotott viszonyrendszerben kapnak jelentést. A filmben a beszéd helyett a kommunikáció más rétegei kerülnek előtérbe: a szereplők furcsa viselkedése elsősorban a tekintetben manifesztálódik.

Jelen szám tanulmányai természetesen nem merítik ki a titkok és rejtélyes történetek tárházát. Terveink szerint mind a konferenciasorozat, mind pedig az ahhoz kapcsolódó tudományos kiadványok a jövőben is várják az érdeklődőket.

Végeken
Egészséglélektani
Alapítvány

V. Magyar Pszichoanalitikus Filmkonferencia

MDF

a titok

Groó Diána:

Regina

Czigány Tamás:

Máté-passió

Takács Mária:

Eltitkolt évek

Hajdú Eszter:

Ítélet

Magyarországon

Sipos András:

Egy év

Bókay Antal

Erdélyi Ildikó

Erős Ferenc

Kende János

Kérchy Vera

Kovács András Bálint

Kőváry Zoltán

Stark András

Szombati Ágnes

Tarnay László

Turnacker Katalin

Túry Ferenc

Weiss János

**2014. november 20-22.
Pécs, Apolló Mozi – Lenau Ház**